

УДК 338.658

**ПРИНЦИПИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ
ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛЬНИХ РЕСУРСІВ У БУДІВНИЦТВІ****Баландіна І.С., к.е.н.***E-mail: iren81@bk.ru*

Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова
У статті сформульовані головні принципи і критерії оцінки ефективності використання матеріальних ресурсів. Визначено, що найважливішою причиною ресурсної кризи, що склалося в Україні є витратна модель споживання, яка базується на високій частці матеріальних витрат у виробництві, що культивується протягом багатьох десятиліть і сформувалося внаслідок запізнення переходу суспільства до п'ятого і шостого технологічних укладів. Враховано, що зниження ресурсомісткості виробництва для будівельного підприємства грає першорядну роль, тому що це є одним з пріоритетних шляхів зниження витрат матеріальних ресурсів і підвищення рівня економічної ефективності від використання наявних можливостей процесу ресурсозбереження і впровадження нової техніки і технологій. Використання у виробничому процесі матеріальних ресурсів (матеріалів, напівфабрикатів і комплектуючих виробів, палива, запасних частин, малоцінних і швидкозношуваних предметів, води, енергетичних ресурсів, відходів виробництва) повинно перебувати під постійним контролем зі сторони відповідних служб, як на рівні підприємства, так і на рівні відповідних відомств. Визначені принципи та критерії оцінки ефективності використання матеріальних ресурсів у будівництві на основі удосконалення методології розрахунку норм видатку матеріальних ресурсів.

Ключові слова: принципи, критерії, удосконалення, матеріальні ресурси, ресурсозбереження

UDC 338.658

**PRINCIPLES AND CRITERIA OF EFFICIENCY OF MATERIAL
RESOURCES IN CONSTRUCTION****Balandina I.S., PhD in Economics***E-mail: iren81@bk.ru**O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv*

In this paper the principles and criteria for evaluating the effectiveness of material resources have been outlined. It has been determined that the major cause of resource crisis that emerged in Ukraine is cost consumption model based on high share of material costs in production, cultivated for decades and emerged as a result of late transition society to the fifth and sixth technological structures. It has been taken into account that the decrease in the production of resource input for building enterprise plays a pivotal role because it is one of the priority ways to reduce the cost of material

resources and improve economic efficiency of use of available resource capacity of the process and introduce new techniques and technologies. Usage in production of material resources (materials, intermediate products and components, fuel, spare parts, low value items, water, energy, waste production) should be under constant supervision on the part of the relevant services, in both the enterprise level and the level of agencies. The principles and criteria for evaluating the effectiveness of financial resources in the construction based on improving the methodology of calculation rules expense of materials have been determined.

Keywords: principles, criteria, improvement, material resources, recourse–saving

Актуальність проблеми. Найважливіша причина ресурсної кризи, що склалося в Україні – це витратна модель споживання, яка базується на високій частці матеріальних витрат у виробництві, що культивується протягом багатьох десятиліть і сформувалося внаслідок запізнення переходу суспільства до п'ятого і шостого технологічних укладів. Вона значно перевищує спроможність ресурсного потенціалу, а в стані його розбалансованості та спаду обсягів виробництва ще більше загострює ресурсну кризу. Наявні затратні технології завдають величезної шкоди економіці та роблять проблематичною можливість зниження ресурсомісткості ВВП за рахунок інших, позитивно впливаючих факторів [1]. Ця ситуація склалася і на підприємствах будівельної галузі України.

Аналіз останніх наукових досліджень. Ресурсне забезпечення сучасного виробництва вимагає переробки великого потоку інформації про стан, рух і використання ресурсів виробництва. Дослідженню проблеми раціонального використання ресурсів присвячено ряд наукових публікацій. Ця проблема розкривається у наукових роботах таких вітчизняних та зарубіжних економістів як: Китаєва О.В. [2], Конищевої Н.І. [3], Матушкина М.О. [4], Мельник Л.Г. [5], Соколовської Г.О. [6], Тарана В.А. [7] та ін. Проте, не дивлячись на значну розробленість даної проблеми, вона продовжує залишатися актуальною як в теоретичному, так і в практичному відношенні.

Метою роботи є визначення принципів та критеріїв оцінки ефективності використання матеріальних ресурсів у будівництві на основі удосконалення методології розрахунку норм видатку матеріальних ресурсів.

Викладення основного матеріалу дослідження. У наступний час для більшості вітчизняних будівельних підприємств найбільш гостро стоїть питання підвищення конкурентоспроможності продукції, що випускається. Не виникає сумніву, що рішення цього важливого завдання не може бути досягнуто тільки за рахунок використання новітніх технологій, нового обладнання, сучасних підходів до ціноутворення та ефективності використання внутрішніх бізнес-процесів. Очевидно, що одним з системно утворюючих факторів конкурентоспроможності є те, наскільки ефективно сучасні будівельні підприємства використовують необхідні ресурси.

На основі наукових розробок і господарської практики вітчизняних будівельних підприємств можна сформулювати головні принципи оцінки ефективності використання матеріальних ресурсів, які повинні діяти одночасно, тому що вони визначають умови рівноважного стану й ефективного функціонування підприємств і організацій будівельного комплексу:

- різноманітність пропозицій і вільний вибір джерел і форм матеріально-технічного забезпечення будівельних підприємств;
- повна самостійність підприємств-постачальників (продавців) і підприємств-споживачів (покупців) у використанні на свій розсуд всіх видів матеріальних, технічних і фінансових ресурсів, що перебувають у рамках їхніх прав власності;
- ресурсозбереження й противитратність у процесі виробництва;
- інтенсифікація використання матеріальних у вигляді їх повторного й багатоцільового використання головним чином відходів споживання як вторинних матеріальних ресурсів;
- комплексність використання;
- оперативність;
- оборотність;
- оперативна переробка інформації;
- сприйнятливність до науково-технічного прогресу;
- пріоритетність для споживачів [8].

Основним показником оцінки рівня управління процесом ресурсозбереження на будівельному підприємстві є ресурсоміскість будівельної продукції. Ресурсоміскість продукції підприємства являє собою сукупність витрат всіх видів ресурсів, зниження витрат живого і

уреченого труда на виробництво споживчої вартості з врахуванням грошових коштів, які приймають участь у формуванні балансового прибутку підприємства.

Під комплексною ресурсомісткістю виробництва будівельної продукції слід розуміти загальну суму витрат на придбання для виробництва будівельної продукції всієї сукупності необхідних ресурсів, включаючи не тільки матеріальні але й трудові і фінансові, а також фондомісткість будівельної продукції за основними фондами. При цьому і часна і комплексна ресурсомісткість тісно пов'язані з такими економічними категоріями, як витрати будівельного виробництва і ціна [9] (рис. 1).

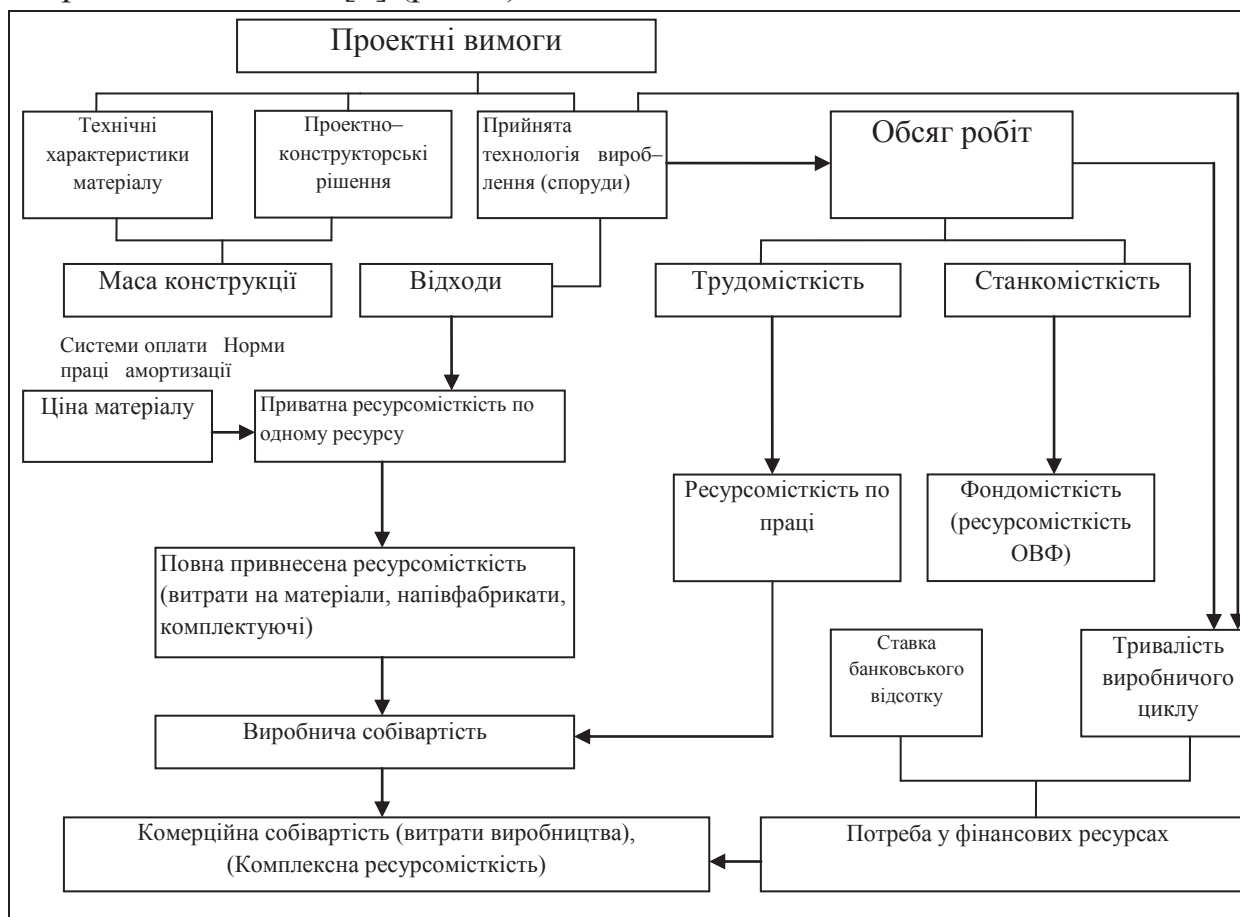

Рис. 1. Структура матеріаломісткості виробництва будівельної продукції [9]

Дуже важливо при виробництві продукції враховувати залежність показника комплексної ресурсомісткості від ціни виробу будівельного підприємства.

Слід враховувати, що зниження ресурсомісткості будівельного виробництва для будівельного підприємства грає першорядну роль, тому що це є одним з пріоритетних шляхів зниження витрат матеріальних ресурсів і підвищення рівня економічної ефективності від

використання наявних можливостей процесу ресурсозбереження і впровадження нової техніки і технологій.

Показник ресурсомісткості визначається за формулою:

$$R_{M_{п,б}} = \frac{C+ЗП+ВП}{ВР+ІН+ІП}, \text{ грн./грн.}, \quad (1)$$

де R_M – показник ресурсомісткості;

C – собівартість продукції;

$ЗП$ – збитки підприємства;

$ВП$ – витрати за рахунок прибутку, яка залишається у розпорядженні підприємства;

$ВР$ – виручка від реалізації продукції;

$ІН$ – інші грошові надходження;

$ІП$ – інший прибуток.

Тоді показник ресурсозбереження Δr являє собою різницю між показниками ресурсомісткості у поточному (п) і базовому (б) періодах:

$$\Delta r = r_b - r_{п}, \text{ грн./грн.} \quad (2)$$

Зниження показника ресурсомісткості або ресурсозбереження являє собою економію витрат у процесі виробничої діяльності і додаткове надходження грошових коштів у результаті ефективного управління всіма видами ресурсів виробництва. Показник ресурсомісткості є комплексним і враховує дохідну і витратну сторони виробничо-господарчої діяльності підприємства і може розраховуватися для будь-якого періоду. Він несе універсальний характер і може бути застосоване для підприємств всіх форм власності.

Наукові розробки, дослідження і господарська практика вітчизняних будівельних підприємств стосовно показника ресурсомісткості показали, що його значення повинно бути менше 1,0. Чим нижче значення показника, тим вище показники ефективності виробничо-господарчої діяльності підприємства. При цьому показник ресурсозбереження повинен мати від'ємне значення і виражатися знаком (–) мінус, але бувають випадки, коли підприємства при стабільній роботі мають показник $R > 1,0$.

Запропонована методика розрахунку ресурсомісткості і ресурсозбереження може бути використана у практичній діяльності сучасних будівельних підприємств для оцінки ефективності їх виробничо-господарчої діяльності. На підставі використання показників ресурсомісткості і ресурсозбереження підприємствам будівельної галузі надається можливість проводити комплексний пофакторний аналіз та розробляти заходи щодо планування і прогнозування раціонального використання ресурсів на підприємствах і у галузі в цілому.

Використання у виробничому процесі матеріальних ресурсів (матеріалів, напівфабрикатів і комплектуючих виробів, палива, запасних частин, малоцінних і швидкозношуваних предметів, води, енергетичних ресурсів, відходів виробництва) повинно перебувати під постійним контролем зі сторони відповідних служб, як на рівні підприємства, так і на більш високому рівні. Це обумовлено їх високою питомою вагою в собівартості виробничої продукції (від 65 до 90% усіх витрат на виробництво товарної продукції), а тому основним резервом зменшення витрат є зниження матеріалоємності.

Значна кількість показників використання матеріальних ресурсів, які використовуються у процесі виробництва пояснюється різноманітністю об'єктів обліку та необхідністю комплексного аналізу на всіх стадіях їх зберігання, утримання та споживання.

Одним з найбільш важливих критеріїв оцінки матеріальних ресурсів є ефективне використання матеріалів. Динаміка зниження спожитих матеріальних ресурсів на одиницю товарної продукції характеризує успіх чи невдачі в процесі управління матеріалоємністю. Розрізняють показники витрат та рівня корисного використання матеріальних ресурсів.

Підприємства з метою визначення потреби в основній виробничій сировині та інших видах матеріальних ресурсів використовують відповідні норми витрат на виготовлення одиниці тієї чи іншої продукції. У будівельній галузі також на основі проведених відповідних досліджень розробляються норми на кожний вид будівельної продукції. У теперішній час в ринкових умовах господарювання ці норми розробляються переважно самими підприємствами або ж на їх замовлення відповідними науково-дослідними інститутами та організаціями. Безперечно, одним з основних чинників, що сприяє підвищенню ефективності використання матеріальних ресурсів, є їх нормування.

Норми витрат матеріальних ресурсів мають бути прогресивними, технічно та економічно обґрунтованими (з урахуванням досягнень науки і техніки, передового досвіду, перспектив на майбутнє). Вибір одиниці виміру норми витрат впливає з її визначення: вона повинна містити як вимірювач витрати матеріального ресурсу, так і вимірювач обсягу продукції (роботи). Тому розмірність норми витрати записується дробом, в чисельнику якої – одиниця вимірювання витрати матеріального ресурсу, а в знаменнику – одиниця виміру обсягу продукції (роботи), яка може вимірюватися в натуральних і вартісних показниках. Одиниці виміру витрат сировини і матеріалів в індивідуальних нормах витрати записуються, як

правило, у фізичних одиницях міжнародної системи СІ. З-за великої різноманітності матеріальних ресурсів застосовуваних на підприємствах, для вимірювання витрати застосовують поряд з фізичними, так звані умовні одиниці.

Техніко-економічне обґрунтування норм витрат матеріальних ресурсів пов'язане з аналізом їх структури. Під структурою норми витрати розуміються склад і кількісне співвідношення окремих елементів, що утворюють норму витрати матеріальних ресурсів на виробництво одиниці продукції. Її вдосконалення полягає в збільшенні частки корисного витрати в нормі. Для більшості матеріалів структура норми витрат визначається за формулою:

$$N_v = R_{ч} + R_{д} + Q_{т} + Q_{д} \quad (3)$$

де N_v – норма витрат;

$R_{ч}$ – чисті витрати матеріалу на одиницю продукції або виробничої роботи (корисні витрати);

$R_{д}$ – додаткові витрати, пов'язані з процесом виробництва;

$Q_{т}$ – неминучі технологічні відходи та втрати;

$Q_{д}$ – інші організаційно-технологічні втрати, що виникають у процесі транспортування, зберігання тощо.

Чим менші складові норми $R_{д}$, $Q_{т}$ і $Q_{д}$, тим вища якість норми витрат.

Удосконалення методології розрахунку норм видатку матеріальних ресурсів включає [10]:

- методи розрахунку норм видатку матеріальних ресурсів;
- розробку типових методик розрахунку норм видатку;
- встановлення раціональних характерних вимірників норм видатку;
- максимальне охоплення об'єктів нормування (підприємств) нормами;
- методи прогнозування норм видатку;
- встановлення оптимальних строків відновлення норм видатку матеріальних ресурсів.

Висновки. Узагальнюючи сказане вище, можна стверджувати, що ефективно використання матеріальних ресурсів у будівництві зводиться до того, щоб змінити існуючий економічний порядок на рівні підприємств, галузі і національного господарства в цілому і забезпечити економічне зростання суспільства. Незважаючи на цілий ряд труднощів більшість вітчизняних науковців та аналітиків-практиків схиляються до думки про можливість організації ефективного управління процесами ресурсозбереження. Сформульовані головні принципи і критерії оцінки ефективності використання матеріальних ресурсів. Наведені основні

показники використання матеріальних ресурсів. Розроблено комплекс критеріїв розрахунку норм видатку матеріальних ресурсів; удосконалення розрахунку які орієнтують на забезпечення планомірності у зниженні матеріалоемності продукції та ефективного використання ресурсів, а саме: удосконалення методології якості процесу ресурсозбереження; визначення залежності показника комплексної ресурсомісткості і ціни виробу будівельного підприємства; покращення оціночних показників використання ресурсів, використання цих критеріїв тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гордань В. Методологічні засади управління ресурсними потоками / В. Гордань // Економіст. – 2000. – № 5. – С. 32 – 34.
2. Китаєв О. Виявлення внутрішніх резервів економії матеріальних і паливно–енергетичних ресурсів великих технологічних комплексів / О. Китаєв, А. Мелехов, О. Бородецька // Економіка України. – 2003. – № 3. – С. 46.
3. Конищева Н. И. Ресурсосбережение: экономико–экологический аспект / Н. И. Конищева, Н. А. Кушнирович, Л. В. Рожкова. – К.: Наукова думка, 2002. – 212 с.
4. Матушкин М. А. Внутрифирменное управление материальными ресурсами / М. А. Матушкин. – Саратов: Изд. центр Саратов. гос. соц.–экон. ун–та, 2000. – 376 с.
5. Мельник Л. Г. Эколого–экономические основы ресурсосбережения: монография / Мельник Л. Г., Скоков С. А., Сотник И. Н.; под ред. И. Н. Сотник. – Сумы.: ИТД «Университетская книга», 2006. – 229 с.
6. Соколовская Г. А. Ресурсосбережение на предприятиях / Г. А. Соколовская, Т. С. Сигарева. – М.: Экономика, 1990. – 154 с.
7. Таран В. А. Ресурсосбережение – новый символ социально–экономического и научно–технического прогресса / В. А. Таран, А. В. Богатырев // Машиностроитель. – 2003. – № 12. – С. 8–19.
8. Кондратенко Н.О. Теоретико–методологічні засади стратегії ресурсозбереження у регіональних економічних системах: дис..д–ра екон. наук: 08.00.05 / Н. О. Кондратенко. – Київ, 2011. – 469 с.
9. Соловьев Д.А. Управление инновационными проектами строительного предприятия в области ресурсосбережения: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. экон. наук: 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством (управление инновациями и инвестиционной деятельностью)»/ Д. А. Соловьев. – Москва, 2009. – 26с.
10. Таран В. А. Ресурсосбережение как стратегический объект системы государственного и внутрифирменного управления / В. А. Таран, А. В. Богатырев // Машиностроитель. – 2004. – № 1. – С. 2–13.